

יסודות בקידוש החודש – עם וארץ

תקציר: בשיעור זה נעסוק במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בנוגע לקידוש החודש: האם יש לקדש את החודש דווקא בארץ ישראל (רמב"ם) או לא (רמב"ן), האם יש לקדש את החודש דווקא בית דין גדול/סמוך (רמב"ם) או כל בית דין של שלושה (רמב"ן). נבהיר מחלוקת זו דרך דברי ראשונים ואחרונים ובהסתמך על חלוקת הר"ד בין הציויים המוטלים על בית דין הגדול כלשעצמם, לחיובים אותם הם מבצעים רק מכוח היותם שלוחי כנסת ישראל. חלוקה זו תבהיר אף את עמדת הרמב"ם ביחס למחלוקת ההיסטורית בין 'בן מאיר' לבין הרס"ג ביחס לקידוש החודש. בסיום השיעור, נעסוק בהבהרת הרא"ל מדוע ארץ ישראל הנה קריטית לבניית קידוש החודש, לדעת הרמב"ם.

א. מיקום הקידוש וסמכות המקדשים - עמדת הרמב"ם
יוצא לכל העולם. הרמב"ם מדגיש זאת גם בספר המצוות (מ"ע קנג) וכותב:

ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד. אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ... והידוע תמיד שבית דין הגדול אמנם היה בארץ ישראל והם יקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן. ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעהו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעהו יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב. ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה.

הרמב"ם לא מסתפק בהבהרה זו ובהמשך הוא מוסיף ומדגיש:

ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם ר"ל בני ארץ ישראל בו ר"ח כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה. ועל קביעתם נסמוך.

הרמב"ם מדגיש מספר עקרונות הלכתיים בהלכות קידוש הארץ, ובכלל זה את חשיבות מקום קידוש החודש וזהות המוסד המקדש. עקרונית, ישנה חובה שקידוש החודש יעשה דווקא בארץ ישראל. בהלכותיו (הלכות קידוש החודש, א, ח) הוא קובע:

אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם" (ישעיהו ב, ג), ואם היה אדם גדול בחכמה ונסמך בארץ ישראל ויצא לחוצה לארץ ולא הניח בארץ ישראל כמותו הרי זה מחשב וקובע חדשים ומעבר שנים בחוצה לארץ, ואם נודע לו שנעשה בארץ ישראל אדם גדול כמותו ואין צריך לומר גדול ממנו הרי זה אסור לקבוע ולעבר בחוצה לארץ ואם עבר וקבע ועיבר לא עשה כלום.

מדברים אלה של הרמב"ם עולה כי קיים מתח בין הדמות הראויה לקידוש החודש לבין המקום בו מעשה זה צריך להיעשות. באופן אידאלי, התורה ודבר ה' יוצאים מירושלים ומארץ ישראל, (וכך גם קביעת המועדים¹). ההיגיון ברור: יש בקביעת הזמנים משמעות של דבר ה' ולכן ישנה חשיבות מהיכן הוא

1 יש לשים לב לפסוק שהרמב"ם מביא כמקור להלכה זו: הפסוק אינו עוסק במצוות קידוש החודש ומהווה היגד כללי לכלל ציווי התורה, אשר אמורים לצאת מציון ומירושלים.

יראה, ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החדש, וישלחו ויודיעו את שאר העם באיזה יום הוא ראש חדש כדי שידעו באיזה יום הן המועדות, שנאמר אשר תקראו אותם מקראי קדש ונאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה.

הכרעה זו מובהרת גם בפרק ב (ה"י):

בית דין שקדשו את החדש בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסים הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על יום שקדשו בו, אף על פי שזה ידע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבר מסור אלא להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם שנאמר 'אשר תקראו אותם' (ויקרא כג, ד) וכו'.

בשל עקרונות ברורים אלה, כאשר הרמב"ם מסביר, בתחילת פרק ה (הלכות א-ג) על המעבר מקידוש על ידי ראייה לסידור ראשי החודשים על פי חשבון, הוא מדגיש שהעיקרון של קידוש על ידי בית דין אינו משתנה:

כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות, שכך נאמר למשה ולאחר החדש הזה לכם ראש חדשים ומפי השמועה למדו איש מאיש ממה רבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם ולכל העומד אחריהם במקומם, אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום.

ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, שבזמן שיש סנהדרין קובעין על הראייה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על חשבון זה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראייה, אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה

לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא. והבין זה מאד. ואני אוסיף לך באור. אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכונה הזאת יתבאר לו כל מה שאמרנוהו ביאור אין ספק בו².

בנוסף למקום הראוי, הרמב"ם מדגיש מי הראוי לבצע את המצווה ועל מי החיוב מוטל. כך הוא מגדיר בספר המצוות (שם, שם):

כלומר שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש כמו שבת בראשית שכל איש ימנה ששה ימים וישבות בשביעי עד כשתיראה לכל איש ואיש הלבנה שיקבע היום ההוא ראש חדש או ימנה מניין תוריי ויקבע ראש חדש או יעיין איחור האביב וזולתו ממה שראוי להסתכל בו ויוסיף חדש, אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד. ובארץ ישראל לבד. ולכן בטלה הראייה אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול כמו שבטלה הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש.

הרמב"ם מדגיש שהמצווה מוטלת על בית הדין ולא על כל יחיד מכלל ישראל.

בהלכות קידוש החודש (פ"א ה"ז), הדבר מנוסח בבהירות:

מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא

2 והשווה לדבריו במשנה תורה פרק ה הלכה יג.

משמעותיים - "לא יועיל חשבוננו שום תועלת בשום פנים כפי דברי הרב, שכבר נעדר מא"י ב"ד לקדוש החדש..."

הרמב"ן מבין שהאמורא הלל קידש את כל החודשים לעתיד לבוא כאשר הוא תיקן את הלוח. לשיטתו אין צורך לקדש את החודשים בימינו הואיל וקידשו אותם כבר בית דין האחרון שקידש לפי הראייה. (יש לשים לב שבמסגרת קביעה זו הוא מבהיר כי לא ניתן לקדש את החודש לפי החישוב, אלא רק על פי ראייה)

נראה כי הרמב"ם היה מודע לקושיות אלו⁴, ולכן דייק בלשונו (פרק ה הלכה ג)

:

ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה, מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אביי ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין.

הרמב"ם אינו כותב בית דין הגדול, אלא בית דין קבוע. משמע שהוא היה מודע לכך שלא היה בית דין גדול בתקופת התלמוד. ניתן לעמוד על הגדרת בית דין קבוע מדבריו בהלכות סנהדרין (פ"א ה"ג):

כמה בתי דינין קבועין יהיו בישראל וכמה יהיה מניינן, קובעין בתחלה בית דין הגדול במקדש, והוא הנקרא סנהדרין גדולה ומניינם שבעים ואחד... ועוד מעמידין שני בתי דינין של עשרים ושלושה עשרים ושלושה אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית, ומעמידין בכל עיר ועיר מישראל שיש בה מאה ועשרים או יותר סנהדרין קטנה ויושבת בשער העיר שנאמר והציגו בשער משפט, וכמה יהיה מניינם עשרים ושלושה דינינים והגדול בחכמה שבכולן ראש עליהן...

או קודם לו ביום או אחריו ביום, וזה שיהיה אחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב ארץ ישראל.

ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה, מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אביי ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין.

על פי התיאור של הרמב"ם כאן, גם כאשר עם ישראל עבר מקידוש על ידי הראייה לקידוש החודש בחשבון, לא השתנה דבר מהותי בתהליך הקידוש עצמו – וכל השינויים נוגעים לפרטים המצויים בתהליך זה בלבד. לסיכום: גם לאחר חורבן הבית ויציאת ישראל לגלות, המצווה לקדש את החודש מוטלת על בית דין המצוי בארץ ישראל.

ב. מיקום הקידוש וסמכות המקדשים – שיטת הרמב"ן

הרמב"ן משיג על דברי הרמב"ם במסגרת השגותיו על ספר המצוות (מצוות עשה קנג) בשתי נקודות עיקריות:

1) הרמב"ם תלה את דין קידוש החודש לפי הראייה בקיומו של ב"ד גדול בארץ ישראל. לדעת הרמב"ן, קביעה זו קשה-שהרי בית הדין גדול גלה עוד לפני החורבן, הרבה לפני סוף ימי התלמוד. אם כן איך קדשו לפי הראייה מזמן גלותו ועד לזמן בו עברו לקדש על פי חשבון?

תשובת הרמב"ן לתמיהה זו היא שאכן כל שלושה סמוכים מספיקים בשביל קידוש החדש³.

2) הרמב"ם קובע שאם אין בית דין בארץ ישראל הדבר מעכב את קידוש החודש, והרי בדורנו אין בית דין סמוכים בארץ ישראל. אם כן בפשטות על פי עמדתו החישוביים הקיימים בזמננו אינם

4 יסוד הדברים לפי פירוש יד פשוטה (מבוא להלכות קידוש החודש ופרק ה הלכה ג), ודברי ה"ד סולובייצ'יק בקובץ חידושי תורה שנדון בהם בהמשך.

3 נעיר כי חכמי צפת וירושלים חלקו בהסבר שיטת הרמב"ם בעניין זה, ושאלה זה עמדה בבסיס הוויכוח בנוגע לסמיכה.

דאמר רבי שמואל בר אבא אמר רבי יוחנן: ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה....

בשני מקומות אלו עולה העקרון שכוחו של ביי"ד הגדול נובע מעם ישראל. בתוספתא בסנהדרין דין זה נאמר לגבי עיבור שנים. חשוב להבהיר כאן, כי מבחינת הרמב"ם, דין קידוש שנים ועיבור מהווים מערכת חיוב אחת, אשר מונה אותם כמצווה אחת (בניגוד לדעת בה"ג).

לאור חידושו של הר"ד, ניתן להסביר כיצד גם לאחר גלות בית הדין הגדול, ניתן היה לקדש את החודש: גם לאחר החורבן היה ניתן לקדש ע"י בית דין כל עוד הוא סמוך. במקביל, הר"ד מסביר שגם החיוב לקדש את החודשים בארץ ישראל נובע מנקודה זו - קידוש החדש פועל מכוח כל עם ישראל, ולכן רק בארץ ישראל הקביעה היא נובעת מכנסת ישראל.

הרמב"ם בפירוש המשנה בבכורות (ד,ג) משלב בין עניין ארץ ישראל ודעתם של רוב כנסת ישראל-

"וכבר ביארנו בתחלת סנהדרין שאין נקרא בית דין בסתם אלא סמוך בארץ ישראל, בין שהיה סמוך מפי סמוך או בהסכמת בני ארץ ישראל למנותו ראש ישיבה, לפי שבני ארץ ישראל הם אשר נקראין קהל, וה' קראם כל הקהל ואפילו היו עשרה אחדים, ואין חוששין למי שזולתם בחוצה לארץ כמו שבארנו בהוריות...."

לפי דברי הרמב"ם נראה שתפיסתו בנוגע לארץ ישראל הנה עקרונית. אם כן כיצד מתבצע הקידוש בימינו? הרי בטל בית דין סמוך ואין מעשה קידוש?

הר"ד מבין שהקידוש בימינו לא מתבצע בעקבות קביעה של בית דין, אלא בגלל מנהג העולם. אין מעשה אמירה או בית דין שקובע באופן חד וחותך. עצם העובדה שעם ישראל עושה את המועדים בזמנם היא שמקדשת את החודש. לדעתו, אין שינוי מהותי

מדברי הרמב"ם עולה שגם בית דין שאינו של שבעים ואחד נקרא בית דין קבוע. לאחר שסנהדרין גלתה הפסיקו לדון דיני נפשות, אך עדיין היו סמוכים לעניין קנסות וקידוש החודש. בית דין סמוך זה המשיך עד תקופת הלל. למסקנתו, אם כן, אמנם יש צורך שחברי בית דין יהיו סמוכים, אך אין צורך בבית דין הגדול של שבעים ואחד על מנת לקדש את החודש כתקנו.

ג. תפקיד כנסת ישראל

הרב יוסף דב סולובייצ'יק⁵ (להלן הר"ד) התמודד עם שאלות הרמב"ן והסביר שהעובדה שקידוש החודש נעשה על ידי ביי"ד הגדול אינה נובעת מחיוב המוטל על בית הדין 'של שבעים ואחד'. מצווה זו מוטלת על כלל ישראל, אלא שהיא מוטלת על ביי"ד הגדול בתור הנציג של כל כנסת ישראל⁶. ראייה ניתן לראות בדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פ"ה ה"א), שם הרמב"ם מונה את כל הדינים שיש בהם צורך בבית דין של שבעים ואחד, אך אינו מזכיר את קידוש החודש. הר"ד מסביר שהיעדר קידוש החודש מרשימה זו מבהיר כי אכן מצוה זו מוטלת על בית הדין רק כנציג של כנסת ישראל.

מערכת האצלת סמכויות מעין זו, מצויה אף במקומות נוספים. למשל, נעניין בתוספתא (תוספתא סנהדרין ב, ג), ובגמרא במסכת ע"ז (לו ע"א)

רבן שמעון בן גמליאל ור' אלעזר בר צדוק אומרין אין מעברין את השנה ואין עושין כל צורכי ציבור אלא על תנאי כדי שיקבלו רוב ציבור עליהן אין מעברין את השנה בלילה ואם עיברה אינה מעוברת.

ובגמרא במסכת ע"ז מובהר :

5 קובץ חידושי תורה עמודים מז-סה, והובא בקיצור ב'שיעורים לזכר אבא מרי' ח"א בתוך 'הזכרת ר"ח וחיה"מ".

6 אנו מוצאים מצוות נוספות שמקורן חובת בית דין נובעת מכך שהם מייצגים את הציבור, ונראה דוגמא אחת. אם האב לא מל את בנו בית דין מחויבים למול את הבן (קידושין כט,א). חובה זו אינה מוטלת על בית דין אלא על כלל ישראל, ובית דין מחויב בכך כמייצג של כלל ישראל. המקנה בקידושין כותב כך במפורש וכך עולה מדברי הרמב"ם. בהלכות מילה הרמב"ם פוסק את דברי הגמרא שיש חובה על בית דין למול אם האב לא עשה זאת. אך בפירוש המשנה בשבת (טו,ו) הרמב"ם כותב בצורה שונה- "וכן כל מי שרואה את הילד הזה הערל ולא מלו הרי זה עובר על מצוות עשה עד שימול אותו כאילו הוא בנו". בפירוש המשנה אנו מוצאים שעקרונית החובה מוטלת על כל אחד, אך מבחינה הלכתית המשמעות היא שבית דין הולך ומל וכך נכתב במשנה תורה.

או שמא קיום בפועל לפי החשבון. לפי הגאונים המצווה היא שכל יחיד יקיים את המועדים בפועל לפי החשבון, וכך כל אחד מקיים את המצווה. לעומת זאת שיטת הרמב"ם שעיקר המצווה היא בחישוב ובקביעת המועד⁹.

הסבר זה אינו אפשרי בשיטת הר"ד שהרי לפי דבריו קידוש החודש נעשה בפועל בימינו לפי הרמב"ם בקיום המועד בזמנו. ונראה שלפי שיטתו יש להסביר מחלוקת זו בדרך שונה: ניתן לומר שהרמב"ם סובר שהמצווה מוטלת על הציבור הואיל ולא ייתכן וכל יחיד יקבע מתי חל ראש חודש, כפי שמובא, למשל בהלכות קידוש החודש (פ"א ה"ה):

אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית שכל אחד מונה ששה ושובת בשביעי, אלא לבית דין הדבר מסור עד שיקדשוהו בית דין ויקבעו אותו היום ראש חדש הוא שיהיה ראש חדש, שנאמר 'החדש הזה לכם' (שמות יב, ב) עדות זו תהיה מסורה לכם.

לדעת הרמב"ם, יש צורך בקביעה אחידה של המועדים לכל הציבור, ובית הדין הוא האחראי על הנושא כמייצג הציבור (ראה פ"א ה"ה). הגאונים חולקים על הרמב"ם ורואים את קידוש החודש כמצוות היחיד בקיום המועדות אך לא כקביעה ציבורית המחייבת את כלל הציבור. נראה כי, לדעת הגרי"ד, הרמב"ם הוא שחידש את היסוד 'כנסת ישראל' כמקדשת את החודש באופן ציבורי, אשר מתחייב ומתפרט לכדי חובה המוטלת על היחידים כגוף אחד. בפועל, כפי שראינו, הרמב"ם מחייב בקיום המצווה כל בית דין שבא מכוח הציבור כולו.

בנקודה זו גם נמצאת המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן. לדעת הרמב"ן, מצוות קידוש החודש מוטלת על בית דין, ולכן היה צורך לקדש את כל החודשים לעתיד לבוא לפני שבת הדין בטלו. ברגע שמקדשים לפי החשבון אזי לא ניתן לקדש את החודש. הרמב"ם חולק וסובר שמצווה זו מוטלת על בית הדין כמייצג

מתקופת הבית, הואיל וגם במצב זה הקידוש בפועל נעשה לפי כנסת ישראל בארץ ישראל.

לפי הסברו של הר"ד ניתן לפתור קושיה מציאותית על שיטת הרמב"ם. בשנת ד' אלפים תרפ"ב הייתה מחלוקת חריפה בין רס"ג ואהרן בן מאיר⁷.

בן מאיר היה ראש הישיבה בארץ ישראל והוא הכריז בהושענא רבה שפסח הבא יחול ביום א, בניגוד לחישובם של בני בבל שהוא יחול ביום ג. במשך שנה נמשך ריב בין בן מאיר ורס"ג (שהיה ראש הגולה בבבל), עד שניצח רס"ג בוויכוח וקיבלו כל ישראל את דעתו. מה שידוע על המחלוקת היא שרס"ג פעל לפי חוקי הלוח שלנו, ובן מאיר שינה. המחלוקת הייתה בנוגע לדין מולד זקן, ורס"ג סבר שדוחים את המולד, ובן מאיר טען שאם מספר החלקים נמוך לאחר חצות היום המולד אינו מתאחר.

לענייננו, אין זה משנה מה הייתה במדויק נקודת המחלוקת. החשוב הוא שממאורע זה עולה קושיה גדולה על שיטת הרמב"ם - אנו רואים שבאותו הוויכוח המולד לא נקבע לפי קביעת אנשי ארץ ישראל, אלא לפי תושבי בבל. הבעיה היא כפולה:

1. הרמב"ם מדגיש שעיקר קביעת הלוח מוכרעת על סמך קביעת ב"ד שיושב בארץ ישראל.

2. הרמב"ם אומר שכל מטרת הספירה בחו"ל אינה לקביעת החודש, אלא לדעת את התאריכים.

לפי הסבר הר"ד, שיטת הרמב"ם פשוטה ונקייה מכל רבב- במקרה זה כנסת ישראל לא קבלה את דעתו של בן מאיר, ולכן חשבונו בטל. החשבון הקובע הוא החשבון שהתקבל על ידי כנסת ישראל וכפי שנהגו בפועל.

בהקשר זה יש להזכיר מחלוקת נוספת בין הרמב"ם והגאונים. כפי שראינו, דעת הרמב"ם היא שהמצווה מוטלת על בית דין הגדול ולא על כל יחיד. לעומת זאת דעת רס"ג ובעל הלכות גדולות שהמצווה מוטלת על כל יחיד. הרב שלמה גורן⁸ דן במחלוקת זו ומסביר שיסוד המחלוקת היא האם המצווה היא קביעת זמן הקידוש

9 בכיוון זה הלכתי במאמרי 'קידוש החודש, ראייה או חשבון', עלון שבות 165. http://asif.co.il/?wpfb_dl=1062

7 תיאור המאורע הובא בתורה שלמה בפרק ט.

8 תורת השבת והמועד 'החדש הזה לכם' עמודים 168-175.

שגדול שלא הניח כמותו בארץ ישראל יכול לקדש אף בחו"ל (או"ח סימן שיד):

... איך ירד ר' עקיבא הגדול לכתחילה לחוץ לארץ לעבר, הלא היה יכול לקיים שניהם - שיהיה הגדול בארץ ישראל. אך נראה לי ברור של דברים כי מעלת ארץ ישראל על חוץ לארץ להשוכנים בה כתב מהר"ל (נתיבות עולם נתיב הצדקה פ"ו) בענין ערבות שהיה בתחילת ביאתם לארץ. כי הארץ עושה להשוכנים עליה כאיש אחד. מאחר שהיא מיוחדת לישראל הארץ מצרפתם להיות אחד. ע"כ נעשו ערבים זה לזה בשעה שעברו הירדן ובאו לארץ ישראל עיין בדבריו. וזה נרמז גם כן בש"ס הוריות (דף ג' ע"א) בהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל הנך אקרי קהל. אבל אינך לא אקרי קהל. ועל כן צריך לקדש בארץ ישראל דוקא. דנחשב כאלו קדשוהו כל הקהל מאחר שכולם כאיש אחד ומועיל הקידוש לכל ישראל

ועל כן הגדול מכל חכמי ארץ ישראל וכל ארץ ישראל נמשכין אחרי הגדול שצריכין לתורתו. כמו שהיה באמת בר' עקיבא דכולהו סתימתאי אליבא דר' עקיבא. הרי יש לו בעצמו מעלת הכלל ישראל. והוא עדיף משוכן בארץ ישראל. שמעלתו שהוא כמו אבר אחד מאדם שלם. ובמה שהוא גדול מכולם כל הכלל נמשך אחריו. ואין נפקא מינה כלל אם הוא בארץ ישראל או בחוץ לארץ. דודאי נחשב כאלו כולם קדשוהו כיון שכולם נמשכים אחריו...

בדבריו עולה היסוד שארץ ישראל הופכת את הפרטים השונים לישות אחת, ומכאן נובע החיוב לקדש את החודשים דווקא בארץ ישראל.

הרמב"ם בהלכות סנהדרין מתייחס לדיני סמיכת חכמים ודיינים וכותב (פרק ד, הלכה ו)

הציבור. לכן, בזמן שאין בית דין, הציבור בפועל שחי בארץ ישראל הוא המקדש את החודשים והמועדים. אמנם, עדיין יש להבין: מדוע דווקא הציבור שחי בארץ ישראל? כיצד ארץ ישראל מהווה תחליף לבית דין?

ד. בין ארץ ישראל וכנסת ישראל

נראה שיש להרחיב ביסוד הקשר שבין כנסת ישראל וארץ ישראל לגבי הלכות שונות.

מורנו הרב אהרון ליכטנשטיין (להלן הרא"ל) מראה כי יש קשר בין מצוות מינוי דיינים ומצוות המלך לארץ ישראל¹⁰. לאור כך הוא ממשיך ומברר (מנחת אביב, עמ' 490):

אלא שעדיין עלינו לחדור אל עומק הדברים ולברר עצם אופי הלכות אלו ומהותן, דמינוי מלך ודיינים יש להם זיקה מיוחדת לארץ ישראל. אטו מצוות התלויות בארץ נינהו? והנה זה נראה ברור ששתי ההלכות אינן אלא הלכה אחת שנקבעה בשני תחומים, ויסוד הלכה זו ומקורה אמנם פשוטים מאוד. אין מינוי מלך ומינוי דיינים כשלעצמם זקוקים לארץ ישראל כלל וכלל, אלא שזיקתם לארץ ישראל באה להם מצד אחר. שהרי תלויים הם על כלל ישראל ומוטלים עליו בתורת כלל ובתורת ציבור, ולא בתורת קובץ של יחידים. ואופי זה של ציבור כיחידה וחטיבה אחת, השונה לגמרי במהותו וחלותו מאוסף של יחידים, מתקיים בכלל ישראל רק בארץ ישראל. ולכן כל מצווה המוטלת על כל קהל ישראל קשורה בארץ ישראל, מפני שרק שם יש לכלל ישראל קיום כציבור אחיד.

הרא"ל הביא לדבריו ראיה מדברי האבני נזר לגבי מצוות קידוש החודש - האבני נזר עוסק ביסוד ההלכה

10 'סמיכה בארץ ישראל ובהוץ לארץ', מנחת אביב מעמוד 479. הופיע לראשונה בבית יצחק, גיליון ה תשי"ט.

ה . אחרית דבר

בהסבר שיטת הרמב"ם במצוות קידוש החודש עלו מספר עקרונות אשר חורגים ממסגרת העיון המקומי. בעקבות עקרונות הלכתיים למדניים עמדנו על מספר יסודות מחשבתיים. ממצוות קידוש החודש למדנו על הקשר בין הפרטים בעם ישראל ועל הקשר בין העם ובין הארץ. בנוסף, התחדש מושג הלכתי של מצוות התלויות בקהל, וראינו שארץ ישראל הופכת את היחידים השונים בעם ישראל לישות אחת משותפת.

קשר זה שבין עולם ההלכה וההגדות עולה בצורה מפורשת בתשובת האבני נזר, והיא נמצאת ביסוד שיטת הרמב"ם בנוגע למושג קהל ישראל והלכות סמיכה וקידוש החודש.

"כל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה".

דיני סמיכה אינם קשורים להגדרות קדושה ראשונה וקדושה שנייה אשר מוגדרים בהלכות תרומות. הרא"ל מסביר את דברי הרמב"ם לאור חילוק ששמע מהרי"ד, שיש להבחין בין קדושת ארץ ישראל לשם ארץ ישראל. קדושת ארץ ישראל נוגעת לקדושה ראשונה וקדושה שנייה, וקשורה למצוות התלויות בארץ כמו תרומות ושמיטה. בנוסף לכך יש עקרון בהלכה שמקומות נקראים ארץ ישראל גם אם אין בהם קדושה. זיקת עם ישראל לארץ ישראל במקומות שהיו בהם עולה מצרים אינה תלויה בקדושה ולכן היא לא תפסוק. וכך, מסכם זאת הרא"ל (עמודים : 492-494):

אלא ודאי שחוץ מקדושת ארץ ישראל יש שם ארץ ישראל שאינו תלוי בקדושה, ושם זה חל או על כל ארץ ישראל המוחזקת לנו מאבותינו, או על כל מקום שרק פעם נתקדש למרות שקדושתו פקעה... והנה הדברים נכוחים וברורים, אלא שעדיין צריכים אנו להוסיף נופך בטעם הרמב"ם. מדוע במצוות האמורות סגי בשם ארץ ישראל ולא בעינן קדושת ארץ ישראל... משום שבמצוות אלה בעינן ארץ ישראל בעיקר משום דבעינן מקום קהל ישראל. דמינוי דיינים, הבאת עגלה, וקידוש החודש הן כולן מצוות המוטלות על הציבור ובמקומם. וסבר הרמב"ם דשם קהל ישראל תלוי בשם ארץ ישראל ולא בקדושתה, וכל המצוות התלויות בקהל נוהגות אף במקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל... ורק בארץ ישראל מהווה כלל ישראל גוף אחד של "ציבור"..."¹¹

*****

*****

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון תשע"ה

עורך : נועם לב

*****

בית המדרש הווירטואלי

מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash

האתר בעברית : <http://vbm.etzion.org.il>

האתר באנגלית : <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי : 02-9937300 שלוחה 5

דוא"ל : office@etzion.org.il

*****

11 וראה עוד בעניין זה וביחס למצוות המוטלות על ה'קהל' במשנת הרמב"ם במאמרו של הרב יהודה זולדן - 'שאיין קרוי קהל אלא בני ארץ ישראל', מברכת משה כרך מעמוד 728